

УДК 82-4

К. В. СІЛЬМАН

м. Миколаїв

katosilman@gmail.com

ПИСЬМЕННОЦЬКА ІНТЕРНЕТ-ЕСЕЇСТИКА ЯК РІЗНОВИД МАСОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У статті проаналізовано сучасну письменницьку інтернет-есеїстику в контексті масової літератури. Встановлено можливості співвідношення «масова література» – «масова інформація». У процесі аналізу виявлено, що у зв'язку з освоєнням сучасними письменниками формату медіа як способу презентації своєї творчості поняття «масова література» втрачає значення низькопробності, вульгарності, розрахованості на невибагливого читача, а натомість набуває нових рис, притаманних «масовій інформації»: доступності, відкритості, призначення для широкого кола читачів та можливості впливу на формування громадської думки.

Ключові слова: масова література, елітарна література, масова інформація, есеїстика.

Поділ літератури на масову й елітарну, які відповідають потребам різних категорій читачів, бере початок від XIX століття (коли класичні твори обов'язково мали виконувати дидактичну й аксіологічну функції), хоча дискусії щодо протиставлення високих жанрів низьким зародилися ще в античності й епоху класицизму. Проте сьогодні важко чітко відокремити ці два різновиди літератури. Взаємопроникнення стилів і жанрів, розвиток жанрових форм, з одного боку, та прагнення письменників стати популярними й максимально наблизитись до читачів – з іншого, сприяють поєднанню в текстах сучасної літератури рис як елітарної, так і масової творчості.

Незважаючи на те, що масова література в українському літературознавстві трактується як менш вартісна, вона завжди є доступнішою та популярнішою, ніж класичні тексти. До того ж, саме масова література визначає смаки й потреби сучасного суспільства, а вивчення цього явища цікавить усе більшу кількість науковців.

Метою статті є встановлення особливостей сучасної письменницької інтернет-есеїстики в контексті масової літератури та виявлення нових її характеристик на основі співвіднесення поняття «масова література» з базовим поняттям журналістики «масова інформація».

Основні типологічні відмінності між масовою літературою та елітарною розглядалися такими вченими, як В. Халізов, С. Кормилов,

І. Ільїн, Б. Дубін, Я. Поліщук. Деякі російські науковці (І. Гурвич, Н. Вершиніна, С. Дмитренко та ін.) замість терміна «масова література» вживають поняття «белетристика» на позначення текстів, що перебувають за межею високого мистецтва і створюються другорядними авторами. Хоча поняття «белетристика» як художня проза загалом є ширшим від «масової літератури» і, у зв'язку з досі відсутнім чітким визначенням цих понять, таке їх порівняння є невиправданим.

Я. Голобородько, Н. Зборовська, С. Філоненко та ін. досліджували особливості української масової літератури. Зокрема, Софія Філоненко ключовим критерієм визначення масової літератури вважає жанровість та функціонування літератури в суспільстві. Дослідниця масовою літературою називає «сукупність літературних творів, які адресуються широкому читацькому загалу й функціонують за законами літературної індустрії відповідно до своєї виразно декларованої жанрової приналежності» [9, 88]. Т. А. Скокова у статті, присвяченій масовій літературі в епоху постмодернізму, називає її «модною» літературою, що розповсюджується завдяки рекламі в ЗМІ, а також дослідниця наводить кілька синонімів цього поняття: формульна, популярна, тривіальна, бульварна, паралітература [8].

Загалом серед рис масової літератури виділяють великі тиражі й орієнтування на моду та побажання читачів середнього рівня; певний набір жанрів, канонів та наслідування

високої літератури; зосередження уваги не на стилі й проблематиці, а на структурі й композиції твору. Окрім того, масовій літературі властиві й суто комерційні складові: брендовість, мода, піар, реклама та читабельність. На комерційному чиннику наголошує і Тамара Гундорова: серед причин, що призвели до поділу літератури на високу й популярну, дослідниця називає перетворення культурних цінностей на товар [5, 68]. У зв'язку з повсюдною комерціалізацією текстів масової літератури письменник, на думку С. Філоненко, стає продуктивним і адаптованим до ринкових умов «райтером». Тому особлива увага приділяється формуванню іміджу, яскравого псевдоніму: «У масовій літературі тривають процеси створення «зірок», культових письменників, письменників-знаменитостей, літераторів-брендів, які в добу панування медійних технологій цілком можуть бути віртуальними сутностями» [9, 89].

Проте, на думку Ю. Лотмана, поняття «масової літератури» – соціологічне, тобто стосується не просто структури тексту, а його соціального функціонування в системі інших текстів та ставлення того чи іншого колективу до певної групи текстів [7].

Сьогодні письменники мають авторські колонки в усеукраїнських і регіональних суспільно-політичних та інформаційно-розважальних друкованих виданнях, що забезпечує постійний діалог митця зі своїм читачем. Головною особливістю форми колонки є персональне осмислення певної події, тобто предметом дослідження в колонці виступає власне суб'єкт висловлювання, його особиста життєва позиція та міркування, а особистість колумніста стає основним смисловим ядром тексту. Саме тому зазвичай колонку веде відома людина чи фахівець у певній галузі (політик, письменник чи громадський діяч), чия думка буде цікавою громадськості [10]. Окрім того, письменники ведуть власні блоги та мають сторінки в соціальних мережах, що також сприяє діалогу з читачем та дозволяє швидко отримувати його реакцію.

Сучасні письменники-публіцисти, серед яких О. Забужко, М. Рябчук, Ю. Андрухович, Ю. Винничук, С. Жадан, Ю. Іздрик, А. Кокотюха, Т. Малярчук, А. Бондар, О. Ірванець, Л. Де-

нисенко та ін., вдаються до жанру есею, який щонайкраще дає змогу представити суб'єктивний підхід у висвітленні певної проблеми, увиразнити особистість автора, його думки, погляди, власне ставлення до предмета розмови. Окрім того, у зв'язку з текст-типологічними особливостями, есей дає змогу швидше реагувати на зміни в суспільстві, а невимушений стиль викладу думок та достатньо коротка форма зробили його доступним для широкої аудиторії.

Поширення літератури в мережі Інтернет призводить до зміщення акцентів в опозиції «елітарна література – масова». Публікація тексту в мережі нівелює значення тиражу, оскільки про його популярність свідчатиме кількість переглядів користувачами. А можливість прокоментувати текст і долучитися до обговорення будь-якої теми збільшує читачий інтерес.

Окрім того, розміщуючи систематично тексти на інформаційних, новинних порталах чи на інтернет-сторінках газет і журналів, письменник перестає бути митцем, який виконує певну місію, натомість він перетворюється на ремісника-журналіста, що має регулярно публікувати свої есеї та вчасно реагувати на суспільно важливі події в країні. Серед тем, до яких звертаються автори, – стосунки українців і росіян (або України й Росії), воєнна ситуація на Сході України, анексія Криму, влада, мовне питання та культура (а саме проблема двомовності України та масової русифікації), література тощо.

Окрім того, є низка текстів, приурочених до певної дати (наприклад, 140-річчя від дня смерті Степана Руданського – «Перший національний порнограф» та 2 роки від дня смерті Назара Гончара – «Ліжко його українське» Ю. Андруховича; «Тризуб на штукатурці» Андрія Бондара до 24 річниці Незалежності України) або ж як реакція на ту чи іншу подію (демонтаж пам'ятної дошки Юрію Шевельову в есеї «Із особливим цинізмом», побиття студентів на Майдані в тексті «Ковзанка», підписання диктаторських законів 16 січня в «1984. 2014?» Ю. Андруховича; смерть Леоніда Плюща в есеї «Леонід Плющ – перемога над карнавалом» О. Забужко; початок роботи нової поліції в Києві в «Люди у чорному» О. Ірванця;

бойкотування Криму в «Крим – тепер його можна не любити» Т. Малярчук; конфіскація книжок в українській бібліотеці в Росії в тексті «Батьківщина гроб-трави» Ю. Винничука тощо). Велика кількість текстів авторів, присвячених якимось життєвим темам, насправді з гострим політичним чи суспільним підтекстом («У світі тварин», «Синдроматика виходу», «Рогами вперед», «Тату і табу» Ю. Андруховича; «Оскар і Рожева Рані», або Бути і залишатися людьми» А. Бондара тощо).

Наприклад, в есеї «Синдроматика виходу» (датованому 03.01.2011) Андрухович, пишучи про похмілля та способи лікування, порівнює його з «теперішньою» владою. Однак, якщо звичне похмілля, на думку письменника, «слід перележати, перемучити, перехворіти [...] і ближче до вечора обов'язково попустить, стане легше...» [1], то з владою ситуація дещо складніша: «нікому з нас не вдасться ані перележати, ані навіть переходити її на ногах, як перероджують легкі форми грипу. У теперішньої влади форма не легка, а важка. Вона, ця влада, чавунна. Україна знову метикує на трьох із Росією та Білоруссю» [1]. А в есеї «Рогами вперед» (06.06.2011) Юрій Андрухович згадує свого друга, швейцарського селянина й сировара Хригу, та розмірковує над розвитком сільського господарства, порівнюючи ситуацію в Україні та Швейцарії. Письменник наголошує, що українцям варто «повернутися до своїх корів», оскільки, за словами певного видатного експерта з «Файненшл Таймз», «статус селянина-виробника виявиться престижнішим від статусу банківського менеджера найвищої ланки». Закінчується текст словами про українську владу: «От уже другий рік я на кожному кроці чую: "Цю владу ми скоро винесемо на вилах". Утім, очікування світлої днини чомусь затягується. Мабуть, уже й вил немає в достатку через занепад села. Тому влада в Україні й почувається так безпечно-нахабно» [2].

Андрій Бондар в есеї «"Оскар і Рожева Рані", або Бути і залишатися людьми» (12.10.2015), пишучи про прем'єру 11 жовтня театральної вистави «Оскар і Рожева Пані» за твором Еріка-Емманюеля Шмітта та проблеми, які вона висвітлює, торкається й питання сутності й призначення мистецтва:

«... мистецтво нікому нічого не винне. Воно створюється не заради високих гуманістичних ідеалів і не для «покращення» людини. [...] Втім, мистецтво має одну велику перевагу перед всіма іншими видами людської діяльності. Мистецтво вміє кричати. І кричить воно сьогодні, як правило, не про високі й недосяжні ідеали. Його суспільна місія іноді в тому, щоб донести до людей якусь вельми просту ідею і досягти дуже практичної мети [3]. Окрім того, письменник наголошує на «гуманітарній катастрофі» нашої держави, описаній у виставі: *«На всю багатомільйонну країну лише в Надвірнянському будинку дитини (Івано-Франківська область) працює дитяче відділення паліативної допомоги, розраховане на 20 пацієнтів, де створено всі необхідні умови для знеболення і полегшення останніх днів життя дітей. Тобто, по суті, тисячі невиліковних дітей позбавлені елементарного права на гідну смерть. Вони не дістають належної допомоги від спеціально підготовлених лікарів і психологів, вони не отримують потрібних знеболювальних препаратів, вони не можуть розраховувати на виїзд спеціальних бригад у стані загострення» [3].*

Звісно, сьогодні, у зв'язку зі складною ситуацією в країні, найбільше письменницьких інтернет-есеїв присвячено воєнним подіям на Сході України: «Ми і вони», «Кров завжди повертає увагу» С. Жадана, «Мир і мир» Т. Малярчук, «З гаазькою перспективою», «І навіть не помоляться» Ю. Андруховича; «Ворог всередині нас», «Дресирувальники» Ю. Винничука тощо.

Звинувачуючи Росію в окупації українських територій, митці часто розмірковують над її причинами, зокрема бездіяльністю української влади щодо проявів сепаратизму в деяких регіонах задовго до початку війни, відсутністю протистояння інформаційній політиці Росії тощо. Так, Юрій Винничук, замислюючись над питанням «Що робити з Донбасом після його повернення?», пише: *«З одного боку, «навіщо вони нам здалися», а з другого – чому ми маємо втрачати наші землі через прибулих після Голодомору росіян? А з третього боку: де взяти такі кошти, аби усю цю руїну відновити, а потім ще й утримувати тих, хто звик нас годувати? І що робити зі збитковими*

шахтами, які Росія давно вже в себе позакричала?» [4]. Та насправді, пише письменник, проблеми можна було уникнути заздалегідь, оскільки антиукраїнські настрої на східних територіях поширювалися десятиліттями: «І коли ми говоримо про майбутню долю Донбасу, то забуваємо про тих, хто формував оцю п'яту колону, хто був ідейним натхненником ненависті до всього українського і хто вигадав міф про «бандерівців», «фашистів» і «нацистів». Чому досі ці майстри креативу не вистежені й не покарані? Десять років тому почалася антиукраїнська вакханалія, а досі ми не знаємо батьків-засновників. Хоча знаємо замовників. Але й вони не покарані» [4].

У зв'язку з тим, що письменники освоюють медіаканали як засоби передачі інформації, поняття «масова література» корелюється з базовим журналістським поняттям «масова інформація», як така, що спрямована на масу, тобто певну категорію людей, доступна їй, відповідає її потребам та формує її єдину позицію. У такому разі прикметник «масовий» у словосполученні «масова література» втрачає негативне значення низькопробності, вульгарності, розрахованості на невибагливий смак стосовно «елітарної літератури». Можемо припустити, що й поняття «масовий письменник» набуває нових характеристик, оскільки тут «масовий» означає швидше за все популярний, упізнаваний широким колом читачів (при цьому може не враховуватися якість його творів).

Таким чином, завдяки взаємовпливу стилів і жанрів, освоєнню письменниками нових форм спілкування з читачами, опозиція «висока література – масова література» на-

буває нових значень. Поширення публіцистики в мережі Інтернет, вплив медійності на творчість письменників сприяли зміні значення поняття «масовий» у літературі – сьогодні цей термін набуває рис доступності, відкритості, призначення для широкого кола читачів та можливості впливу на формування громадської думки.

Список використаних джерел

1. Андрухович Ю. Синдроматика виходу [Електронний ресурс] / Юрій Андрухович. — Режим доступу : <http://tsn.ua/analitika/sinodromatika-vihodu.html>.
2. Андрухович Ю. Рогами вперед [Електронний ресурс] / Юрій Андрухович. — Режим доступу : <http://tsn.ua/analitika/rogami-vpered.html>
3. Бондар А. «Оскар і Рожева Пані», або Бути і залишатися людьми [Електронний ресурс] / Андрій Бондар. — Режим доступу : <http://www.dw.com/uk/андрій-бондар-оскар-і-рожева-пані-або-бути-і-залишатися-людьми/a-18776677>.
4. Винничук Ю. Дресировальники [Електронний ресурс] / Юрій Винничук. — Режим доступу : <http://tsn.ua/analitika/dresiruvalniki-494074.html>.
5. Гундорова Т. Кітч і література. Травестії / Т. Гундорова. — К. : Факт, 2008. — 284 с.
6. Кривопишина А. Масова та елітарна літератури: критерії розмежування і проблема смаку / А. Кривопишина // Вісник Черкаського університету. Серія «Філологічні науки». — 2013. — № 5 (258). — С. 35—40.
7. Лотман Ю. М. Массовая литература как историко-культурная проблема / Ю. М. Лотман // О русской литературе / Ю. М. Лотман. — СПб. : Искусство, 1997. — 842 с.
8. Скокова Т. А. Специфика массовой литературы в эпоху постмодернизма / Т. А. Скокова // ВЕСТНИК ВГУ. Серия: Филология. Журналистика. — 2009. — № 2. — С. 95—100.
9. Філоненко С. Масова література в Україні: дискурс / гендер / жанр : монографія / Софія Філоненко. — Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2011. — 432 с.
10. Цветаева О. В. Сучасна колумністика як складова персонального журналізму в українській та американській пресі : дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Цветаева Олена Вікторівна ; Класич. приват. ун-т. — Запоріжжя, 2013. — 198 с.

K. SILMAN
Mykolaiv

WRITER'S INTERNET-ESSEYS AS A FORM OF MASS LITERATURE

In the article, the modern writer's internet-essays are analyzed in the context of mass literature. The correlation «mass literature» – «mass information» is established. It was revealed that nowadays the term «mass literature» loses some characteristics such as shoddiness, vulgarity, and focus on an unassuming reader because writers started using mass media as a way of presenting their essays. Instead of this the term «mass literature» acquires new journalistic features like accessibility, openness, focus on a wide range of readers and ability to influence on public opinion.

Key words: mass literature, elite literature, mass information, essay.

Е. СИЛЬМАН

г. Николаев

ПИСАТЕЛЬСКАЯ ИНТЕРНЕТ-ЭССЕИСТИКА КАК РАЗНОВИДНОСТЬ МАССОВОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

В статье проанализировано современную писательскую интернет-эссеистику в контексте массовой литературы. Были установлены возможности соотношения «массовая литература» – «массовая информация». В процессе анализа выявлено, что в связи с освоением современными писателями формата медиа как способа презентации своего творчества понятие «массовая литература» теряет значения низкопробности, вульгарности, направленности на непритязательного читателя, и вместо этого приобретает новые черты, свойственны «массовой информации»: доступности, открытости, предназначенности широкому кругу читателей та возможности влияния на формирование общественного мнения.

Ключевые слова: массовая литература, элитарная литература, массовая информация, эссеистика.

Стаття надійшла до редколегії 01.10.2015

УДК 801.8:141.338

О. М. СОЛЕЦЬКИЙ

м. Ивано-Франківськ

soletskij12@ukr.net

ЕМБЛЕМАТИЧНИЙ КОД МІФУ (СИНКРЕТИЧНІ ФОРМИ ПЕРВІСНИХ КУЛЬТОВО-РЕЛІГІЙНИХ ВІДОБРАЖЕНЬ)

У статті зроблено спробу відстеження генеалогії категорій «емблема» та «емблематичність», які в сучасних літературознавчих і культурологічних дослідженнях отримали розширене трактування як поняття, що відображають «функції культурної універсалії». Структуральні відношення візуального і вербального компонентів, що є засадничою основою принципу «емблематичності», розглядаються як загальні алгоритми конвенціоналізації епістеміологічного досвіду, гносеологічних і семіотичних процесів упорядкування і фіксування культурних смислів, традиції яких сягають «міфологічної свідомості».

Ключові слова: емблема, емблематичність, міф, структура, візуальне.

Категорії «емблема» та «емблематичність» у сучасних літературознавчих і культурологічних дослідженнях набули широкого вжитку. Вони отримали розширене трактування як поняття, що відображають «функції культурної універсалії» [4, 10]. Структуральні відношення візуального і вербального компонентів, що є засадничою основою принципу «емблематичності», розглядаються як загальні алгоритми конвенціоналізації епістеміологічного досвіду, гносеологічних і семіотичних процесів упорядкування і фіксації культурних смислів, традиції яких сягають «міфологічної свідомості».

Проблема реляції емблеми до інших літературних форм, її своєрідна синкретична уні-

версальність розглядалась окремими дослідниками. Канадський вчений Пітер Делі у книзі «Література у світлі емблеми» окреслює мистецькі форми, схожі структурою та естетичною «ідеологією» до традиційного типологічного вияву цього жанру. До таких він відносить давньогрецькі епіграми, класичну міфологію, ренесансні колекції емблемат, єгипетські та ренесансні ієрогліфи, імпрези, пам'ятні герби, геральдику середньовічного натуралістичного символізму, біблійну екзегетику [18, 9]. Серед джерел класичної емблематичної форми визначено й міфологію. У цьому відстежується та проста закономірність, на якій наголошував свого часу Цветан Тодоров: «новий жанр завжди є трансформацією одного